

Knjiga 3

Edicija Fram (*Napred*) dobila je ime po brodu
Ruala Amundsena, norveškog istraživača

Donosi knjige o neustrašivim ljudima koji su uvek išli napred

Rikardo Nenčini

UMREĆU
NA NOGAMA

S italijanskog preveli
Mirela Radosavljević i Aleksandar Levi

Magelan Press
Beograd
2013.

Prvo izdanje na srpskom jeziku
2013.

Naslov originala:
Ricardo Nencini
Oriana Fallaci
Morirò in piedi
© 2007, Edizioni Polistampa
Firenze, Italia

UMREĆU
NA NOGAMA

Žega. Paklena vrućina, neuobičajena za juni, nalik na onu kada su na dan Svetog Varnave, 11. juna 1289. godine, gibelinski vitezovi i velmože potučeni u bici kod Kampaldina.

Nisam je video četiri meseca. Više puta smo se čuli, često u gluvo doba noći, zbog vremenske razlike. Poslednji put sam se ja javio. U maju.

„Kako si?”

„Zašto me zoveš?”

„Da čujem kako si.”

„Samo zato?” Sumnjičava je.

„Samo zato, Orijana.”

Muk. Poduži muk.

„Hvala, Rikardo. Ali nemoj više da me zoveš. Baš mi je loše. Bol u leđima je postao nepodnošljiv, oslepela sam na jedno oko. Rak se svuda proširio. Pamti me kao kad smo se poslednji put videli.”

Klik.

Mobilni telefon zvoni usred susreta sa zamenikom načelnika holandske oblasti Gelderland. Nepoznati broj. Izvinjavam se gospodinu De Vrisu i tiho se javljam.

„U Firenci sam već nekoliko dana. Volela bih da se vidimo, ali nikom ne govori da sam tu. Nikome ni reč, jasno? Zapiši ovaj broj i pozovi me u petak.” Zapisujem i pamtim.

Petak.

Kratak razgovor telefonom. Bez okolišanja: „Dodi odmah. Moram da razgovaram sa tobom.”

„U nedelju?”

„U nedelju. Sam. Ne želim da me iko osim tebe vidi. Kuća je mala, liči na kuću Snežaninih patuljaka, ali je dovoljno velika za nas dvoje. Zapiši adresu.”

Stambena četvrt Kure Alte. Zelena vratašca – englesko-zelena kao u zgradama gde žive imućni ljudi u Londonu – uzano stepenište, kratko i strmo, zatrpano knjigama, a na drugom zidu bakrorezi i litografije. Sobe udobne i čiste, trpezarijski sto za nekoliko gostiju i Mirela koja nas pozdravlja i odlazi. „Bez brige. Pozovite me kada se ispričate.” Riđa kosa i lep umirujući glas.

Duga bledozelena haljina, prevelika za njeno krhko telo, s resama koje padaju po ramenima, voštano lice. Od prošlog februara još je smršala, a vrućina joj nimalo ne pomaže da se uhvati ukoštac sa bolešću. Samo je ovlaš našminkala obraze i oči. Čaša (s vodom, sokom ili nečim drugim?) i načeta pakla cigareta kraj još jedne neotvorene, spremne za upotrebu. Kao i uvek, puši „Virginia Circles”. Kratka kosa, spržena od hemoterapije, smešak isti kao i pre, setan i šeretski. Ruke negovane, nokti lakirani. Dostojanstvena, elegantna. „Bila sam sa Mirelom u centru da kupim lanene haljine. Barem su one živih boja. Zelene, narandžaste. Oduvek sam ih volela.” Dva para velikih naočara s tamnim okvirom na hrpi prividno rasutih papira po stolu.

„Pozvala sam te da dođeš u ovo neprikladno vreme jer sam htela da se doteram. Dolazi mi naočit čovek u najboljim godinama... a ti se pojavljuješ u smeđoj košulji. Ličiš na nacistu! Žao mi je što sam te otrgla od tvojih porodičnih obaveza.”

„Kako si?“, šapućem, pošto sam je poljubio. Plašio sam se da ja zagrlim da je ne bih povredio kada je privijem uza sebe.

„Vidiš i sam kako sam. To više nemoj da me pitaš. Došao si sam. U redu. Ne želim da me vide ovakvu. Šta ćeš da popiješ?”

„Vodu. Samo vodu.”

„Prekjuče mi se na telefon javila tvoja ćerka. Šta ona radi?”

„Ovih dana ima matorske ispite, a posle će na medicinu.”

„Medicinu? Lekari? Kakav soj... Ali Mirela je sjajna, prava svetica. Da nemam nju...”

Na ti smo od one večeri u italijanskom konzulatu u Njujorku. Time sam počastvovan, jer sam joj se dugo obraćao sa „gospođo” – „Znate, ja se ne povodim ni za kakvom modom”, rekla je zapovedničkim glasom, „a vi, Nenčini?”

Vid joj se još više pogoršao. Gleda me izbliza, mora neprestano da mi dodiruje ruke.

„Hajde da sednemo za sto. Više mi prija da sedim na klupici nego na kauču, manje me bole leđa. Zbog bolova ne mogu više da se odmorim. Spavam malo i loše, ujutro nisam ni za šta. Moramo da pričamo o više stvari.”

Dva prozora iza njenih leđa gledaju na ulicu. Pustu i tihu. Dva sata je po podne.

„Sedi ispred mene, na tu stolicu”, naređuje.

„U redu. Slušam te.”

„Bližim se kraju, Rikardo, i želim da umrem u Firenci. Već sam ti to rekla u Njujorku. A sad je kucnuo čas. Ali umreću na nogama, kao Emili Bronte. Već sam to negde napisala. Mudrica.”

„Rano je za smrt, Orijana.”

„Umukni. To će se desiti u avgustu ili u septembru. A moram toliko toga da sredim. Ima mnogo neprijatnih stvari, ali sve mora da se dovede u red, počevši od moje kuće ovde, u Porta Romani. U njoj se nalaze mnoge divne uspomene, fotografije, zbirka šešira i starih džepnih satova na kojima bi mi pozavideli i kolekcionari. Gde god da sam otišla, uvek sam tražila satove i kupovala razne istorijske dragocenosti. Imam jedan prekrasan broš iz doba Napoleona. Često sam ga stavljala tokom intervju sa raznim državicima. Da bih im ulila

strahopoštovanje”, zlobno se nasmejala. „Tu je i moja odeća – naravno, samo deo – i mnogi suvenirni iz ratova. U jednom ormanu bi morao još da se nalazi rančić koji sam imala u Vijetnamu. Na njemu je stajala etiketa sa adresom italijanske ambasade, kako bi ranac bio predat tamo ako poginem ili me rane. A tu su i beleške i rukopisi mojih romana. Ima svega i svačega.”

„Je li to kuća u kojoj si živela sa Panagulisom?”

„Da, proveli smo dosta vremena u njoj...”

„Dakle u Firenci...”

„A gde drugde ako ne ovde? Ovo je moj grad. U njemu sam rođena, u njemu su sahranjena moja osećanja i moji najmiliji. Tu sam počela da volim slobodu, u vreme kada još nisam znala šta ona znači. Postoji neka neraskidiva veza između mene i Firence, uprkos svemu. Mi Falačijevi smo tvrdoglavi.”

„Razumem. Boja zemlje u kojoj smo živeli ne može se zaboraviti. Pre ili kasnije vraćamo se njoj, svako na svoj način.”

Iznenada zavlada muk, tišina caruje. Odmah je bacila sve karte na sto, ništa nije sakrila. U njenom stilu. Tema je smrt, pa neka bude. Neka bude dostojanstvena, ne treba da se pre-pustimo sećanjima i oplakujemo prohujala zlatna vremena – ako su takva uopšte i postojala – treba se pripremiti za završni napad raka, bez predaje, bez vrdanja. Na nogama.

Govori kao što je oduvek govorila, sa izrazitim firentinskim naglaskom. Potpuno prirodno. Nikad ga se nije odrekla. Dok je prilikom pisanja besomučno pokušavala da dostigne savršenstvo stila, dotle je u govoru sebi dopuštala potpunu slobodu. U korišćenju reči, u pošalicama, u intonaciji koju je očuvala i koristila, kao da želi da se spoji sa svojim gradom. Bez okolišanja.

To sam shvatio još tokom prvog razgovora, u oktobru 2002. godine, nekoliko nedelja pre početka Svetskog socijalnog foruma. Bio sam u Rimu, u kolima, kišno predvečerje. Mobilni je zazvonio. „Predsedniče Nenčini, ovde Orijana Falači, zovem vas iz Njujorka. Htela bih da razgovaram sa vama o Svetskom socijalnom forumu. „Naravno, zašto da ne. Sad sam zauzet i nisam sam. Pozovite me ponovo sutra ujutro.” „Sutra ujutro? Vi mora da se šalite. Već sam vam rekla ko sam. Vi ste Nenčini? Hoćete li ili nećete?” Nezaboravan i neponovljiv početak. Na Orijanin način.

„Mogu li da ti pomognem?”

„Možda. U tebe imam poverenja. A ja sam sama.”

„U redu, reci mi. Slušam te.”

„Želela bih da umrem u tornju Manelijevih, da gledam Arno sa Ponte Vekija. Znaš zašto? Zato što je tu bio glavni štab grupe partizana, pod imenom „Pravda i sloboda”, kojima je komandovao moj otac. Levičari, liberali, socijalisti. Išla sam tamo kao devojčica, pod ratnim imenom *Emilia*. Nosila sam ručne bombe odraslima. Skrivala sam ih u glavicama salate. Uklanjala sam 'srce' i umesto njega stavljala bombe. Znaš šta je srce?”

„I ja sam rođen na selu.”

„Dobro. Dakle, uklanjala sam srce iz glavice salate i na njegovo mesto stavljala bombe veličine pesnice. Saveznici su padobranima ispuštali sanduke sa tim bombama na brdo Đovi iznad Pontesijevea, zajedno sa drugim oružjem, novinama, čokoladom, cigaretama. Kako su samo bili glupi...”

„Zašto glupi?”

„Posle ću ti ispričati.”

Primećujem da se u njenoj priči prepliću događaji iz različitih vremena, poput bujice, kao da želi da mi prenese vlastita sećanja – kako bi se sačuvala ona koja nikome pre toga nije poverila.

„Odlazila sam u grad – bila sam devojčica sa pletenicama, a moja majka nije ni slutila kakve mi je zadatke davao otac. Bože, da je saznala, kakav bi je samo bes obuzeo! Nosila sam košaru sa voćem, povrćem i onim glavicama salate, obešenu o volan bicikla i zaputila bih se do tornja Manelijevih. Na kontrolnim punktovima Nemci me gotovo nikada nisu zaustavljali. A i zašto bi? Bila sam samo obična devojčica.”

Porodica Maneli je sagradila toranj na kraju Ponte Vekija, s pogledom na Arno, u vreme kada u Firenci još nisu nastali ni građanska vlast i uprava, ni Propisi o pravdi, čiji je tvorac bio Đano dela Bela, a te propise su bogati gradski slojevi nametnuli firentinskoj vlasteli. U Firenci je postojalo barem dvesta tornjeva, sve dok im polovinom XIII veka nisu smanjili visinu ili ih potpuno srušili. Grad je išao u visinu, beše šestougaonog oblika, podignut na zemljištu oko dekumanusa, glavne ulice u pravcu istok-zapad, i kardusa, glavne ulice u pravcu sever-jug, ali nepobitno usmeren ka nebu. U zlehuda vremena družine su sticale moć u sukobima, pa su im zato utvrđene kuće služile i za život, i za odbranu, i za obavljanje poslova. Porażeni su slati u izgnanstvo, ostajali bi bez ikakvog poseda i bili javno ponižavani. Među njima i Dante i Petrakolo di ser Parenco, Petrarkin otac. Ništa nije bilo prepušteno slučaju. Naročito ne posle uskršnje nedelje 1216. godine, kada su se Bondelmonteovom krvlju u crveno obojili i Arno i njegova bela odežda.

Loza Manelijevih, pristaša gibelina, u rodu sa Manentom delji Ubertijem, znanim kao Farinata, takođe je doživela sudbinu porażenih posle bitke kod Beneventa i bila prisiljena na izgnanstvo. No pošto su promenili ime i politička uverenja, od Manelijevih postadoše Pontidani, a od gibelina gvelfi, vratili su se u grad. Bilo je predviđeno da njihovo zdanje, jedini preostali toranj od četiri koliko ih je postojalo na krajevima mosta, bude srušeno radi izgradnje Vazarijevog koridora na Ponte Vekiju, ali se porodica pobunila, pa je Vazari bio prisiljen da izmeni plan i zaobiđe toranj svojim koridorom.

„Želim da umrem u tom tornju. Rekli su mi da se u njemu i dalje mogu videti mašikule od toskanskog peščara.”

„Mislim da poznajem njegovog vlasnika, Orijana.”

„Samo misliš ili ga stvarno poznaješ?”

„Poznajem ga.”

„Razgovaraj što pre sa njim. Nemamo vremena za gubljenje. Za nekoliko dana moram da odem do Rima. Odande ću otići u Ameriku kako bih završila neke stvari, a potom se vraćam ovde. Pitaj ga koliko traži za iznajmljivanje na nekoliko meseci.” Praktična. Umešana u priču, ali kao da nije deo nje. Kao da priča o nekom drugom.

„Potražiću ga sutra pa ću ti se javiti.”

„Nemoj da zaboraviš!”, naređuje.

Razgovarao sam sa vlasnikom. Bio je preljubazan. Međutim, toranj nije bio podesan za stanovanje, nisu postojale sobe, a osim toga, do njega se teško dolazilo i nikako nije bio prikladan za teško bolesnu ženu. Orijana je narednih dana došla u toranj, nosila je zatamnjene naočare i široke pantalone, imala je dve torbe prepune raznih predmeta i dokumenata, jednu je držala u ruci, a drugu okačenu o rame: pravi ratni dopisnik. Nije kročila na to mesto od 1944. godine. Promolila je lice kroz duguljasti prozor i zaplakala od uzbuđenja. Svega se prisetila. Mesta gde ju je sačekivao otac, gde je skrivala ručne bombe, partizana koji su se spremali za borbu, svoje naivnosti. Ostavili smo je samu. Odande je mogla da nazre Bruneleskijevu kupolu i da zamisli uništeni toranj Foraboskijevih, delo Arnolfa di Kambija, koji je visinom premašivao sve ostale. Sigurno ga se prisetila. „Firentinci ne praštaju. Podigli su gradsku većnicu, u proširenju koje nije bilo trg, samo da bi izbegli zemljište koje je pripadalo Ubertijevima.

Ukleta zemlja. Tako je stvoren jedinstven trg u obliku slova L. U inat Farinati, bez obzira na to što je on spasao grad posle bitke kod Montapertija.”

„Spomenula sam ti saveznike pre oslobođenja Firence. Baš su bili glupi. Glupi jer su izlagali partizane opasnosti. Iz aviona su bacali letke na italijanskom i novine na engleskom jeziku. A šta da su Nemci uhvatili nekoga sa njima? Šta bi taj odgovorio? Da ih je kupio kod lokalnog prodavca novina? A osim toga, ko je uopšte mogao da ih pročita? Pisane na nekom nepoznatom jeziku. Među partizanima je bilo i onih koji su jedva govorili i italijanski, a kamoli engleski.”

Smeškam se zadovoljno. „Pričaj dalje.”

„U jednim takvim novinama videla sam kuću u Njujorku koju ću i kupiti četrdeset godina kasnije. Odmah mi se dopala. Živeli smo u maloj kući daleko od centra grada. Ni smo imali mnogo para, a u porodici nas je bilo petoro: četiri žene – tri kćerke i moja mama – i moj tata. Sećam se knjiga. Tone i tone knjiga. Pamtim i krutost svog oca. A ta kuća je, naprotiv, bila veličanstvena, činilo se po fotografijama da se kraj nje nalazi poljana, jedna od onih tipičnih kuća u nizu (od mrkog peščara) na Ist Sajdu, na Menhetenu. Kada sam prvi put otputovala u Njujork, otišla sam da je vidim. Bila sam u inostranstvu na nekom zadatku, najverovatnije u nekom ratu, ko bi ga znao, kad su mi javili da je na prodaju. Na nju sam potrošila svu svoju ušteđevinu, a ni to nije bilo dovoljno.”

Još jedna cigareta, pa još jedna. Pušim i ja. Poneki gutljaj iz čaše. Tek da nakvasi usta. Šampanjac, kaže mi. „Skoro ništa ne jedem. Ne mogu da svarim. Rak. Šampanjac mi, barem, daje poneki vitamin.”

„Hoćeš li da se odmoriš?”

„Odmarala sam se celo jutro”, kaže odsečno. „Već sam ti rekla: ne mogu da spavam. Zbog leđa. Tamo gde su mi se zarili komadići granate u Meksiku sada se nastanio rak.”

„U Meksiku?”

„Da. Poslali su me na zadatak. Bio je oktobar '68, uoči olimpijskih igara, studenti su organizovali protest kakav u tom gradu nikada nije bio viđen. Studenti su se bunili jer su smatrali da su igre čisto rasipanje novca. Vojska je opkolila Meksički univerzitet i spremala se da ga zauzme. Začulo se brujanje helikoptera koje je postajalo sve glasnije. Studenti, stotine studenata, od kojih su se mnogi zabarikadirali u zgradu na trgu Tres culturas, pogledali su u nebo. I ja sam to uradila. Zvuk me je podsećao na američke helikoptere u Vijetnamu. Loš znak...”

Priča živo, kao da pred sobom i sada gleda taj prizor, gestikulira rukama dok opisuje, glas joj je jak ali potmuo.

„Lezite, lezite!”, povikala sam. Nisu shvatili šta se dešava. Prvi hici napravili su opštu zbrku. Kakav masakr. Sa svih strana počeli su da pucaju, a mi nismo imali odstupnicu. Tenkovi, mitraljezi, puške. Videla sam jednog malog dečaka, pravo dete! Rastočili su mu glavu mitraljeskom paljbom, a onda još jedno kako trči... trči... trči... sve dok ga hici nisu pokosili.

„Rane na leđima su uspomena na taj dan. Mislili su da sam mrtva, odneli su me u mrtvačnicu i bacili na hrpu leševa. Svuda krv. Nezamislivo... jedan sveštenik je primetio da sam živa.” Zaćutala je na trenutak. „Najgori pokolj koji sam ikada videla. Moj kolega i prijatelj Nebiolo je došao u bolnicu sa fotografom, pa sam mu iz bolničke postelje diktirala članak.”

Cigareta. Čaša. Pogled joj pada na jednu knjigu, uzima je sa stola i lista je.

„*Don Milani*. To je napisala Nera, moja sestra. Sjajan pisac. Najbolja među nama, a sve tri pišemo. Htela sam da se pobrinem za novo izdanje.” Odmahnula je rukom, kao da hoće da kaže „A sada to više ne mogu da uradim”.

„Čuj, Rikardo, siromaštvo me je naučilo mnogim stvarima, a rat se pobrinuo za preostale. Nisam videla strašniji pokolj od tog u Meksiku čak ni u Vijetnamu. A sa ratom sam se srela još kao devojčica. Sećam se kako su mog oca zatvorili i mučili u Vili Triste, letaka koje sam kao devojčica lepila po zidovima za vreme okupacije Firence, tadašnje bede i dobrih ljudi koji su nam pomagali. Moja majka nije imala pojma da sam ja lepila te letke u kojima se veličalo okončanje rata. Moj otac je zaista bio nepromišljen... A šta da su me uhvatili Nemci, ili fašisti?”

„Mora da si bila slatka. Lepo lice...”

„Mršavica, mili bože, kako sam samo bila mršava. Čuj ovo. Jednog dana, čini mi se početkom ili sredinom proleća 1944, otac me je krišom poslao do trga Piti, da odnesem pištolj i neke namirnice Karlu Leviju. Našli smo se baš ispred palate Piti. Imala sam četrnaest godina. Stanovao je u jednoj sobi punoj knjiga i slika. Bio je setan i ćutljiv čovek. Sve sam stavila u jedan zavežljaj. A nećeš verovati šta mi je rekao kada ga je otvorio! Da je pištolj ženski – kao da je neko u to doba mogao da bira! Neću da ga uzmem, rekao je, a što se tiče hrane... zar nisi mogla nešto drugo da mi doneseš? Odgovorila sam mu da smo odvojili od svojih usta da bismo njemu i drugim ljudima kao što je on mogli nešto da donesemo. Pištolj

sam morala da vratim kući. Sve je vrvelo od Nemaca. Iz palate Piti su iznosili stotine umetničkih dela.”

Karlo Levi, iz Torina, bio je povezan sa grupom Pravda i sloboda. Bio je prijatelj Karla i Nela Roselija, a u Italiju se vratio 1943. godine, iz Francuske gde je bio u izgnanstvu. U decembru je iznajmio sobu u pansionu Ane Marije Ikino, na trgu Piti. Tu je ostao do avgusta 1945. godine. A 1944. postao je jedan od direktora lista Nazione del Popolo. U toj sobi napisao je Hristos se zaustavio u Eboliju i naslikao svoje najvažnije slike.

U kući Ane Ikino, neočekivanom utočištu slobodne misli, tih godina sretali su se pisci Manlio Kankonji, Natalija Ginzburg, Čeki i Montale, Bilenki i Mario Luci. Umberto Saba je takođe boravio tu posle 8. septembra 1943. godine.

„Htela bih da na mojoj sahrani bude počasna artiljerijska paljba. Kada sam imala četrnaest godina – rat se tek završio – general Aleksander, komandant savezničkih trupa u Italiji, dodelio mi je Plaketu časti. Zbog onih salata sa iščupanim srcem i nekoliko sati provedenih u izvidnici...”

Bolest joj nije progutala pamćenje. Dok navodi intervjue sa najvećim svetskim moćnicima, ređaju se pojediniosti: poljubac Deng Sjaopinga, Maov portret na trgu Tjenanmen u Pekingu, Kisindžerov bes, putovanje po pustinji sa Gada-fijem, šamija koju je skinula sa glave pred Homeinijem, prijateljstvo sa Pjetrom Nenijem, poštovanje prema otmenom asketi Enriku Berlingveru. S ponosom se seća svega.

„Posle rata ne dolazi odmah mir. Nikada. Na scenu stupaju osvete, potkazivanja, klevete, izdaje. Tako je bilo i u Firenci '45. Jedne večeri kod nas je došao stric Bruno, neposredno posle pogubljenja nekog vojnika na trgu Santa Marija Novela. Mladić je zapalio cigaretu, preskočio preko leševa svojih saboraca i hrabro sačekao smrt. Viđala sam takve prizore i u Vijetnamu, na Bliskom istoku, svuda gde se rat završavao. Viđala sam kukavice i neumoljive borce, jedne pored drugih... Isti su prizori i kada se obori neki režim. Na periferiji Firence, kod Rimske kapije, bilo je Nemaca koji su hteli da se predaju savezničkoj vojsci, ali i onih koji su i dalje pljačkali kuće i ono malo prodavnica što je ostalo otvo-

reno. A potom je zavladała čudna tišina...” Odjednom ćuti. Razmišlja. „Kad smo već kod toga”, kaže, „znaš li šta se desilo sa šefom policije Južnog Vijetnama – Loan se zvao – koji je u jednoj ulici u Sajgonu hladnokrvno pucao u glavu severno-vijetnamskom zarobljeniku? To je onaj sa fotografije koja je obišla ceo svet, objavljenoj u mnogim knjigama... pištolj upe- ren u slepoočnicu i bum... pred objektivom! Ta fotografija je imala pogubno dejstvo na javnost. General Loan je 1975. godine pobegao u Ameriku, stigao u Virdžiniju i tu otvorio restoran. Baš tako, restoran.”

Bio je prvi februar 1968, general Ngijen Ngok Loan likvidi- rao je zarobljenika pred kameranom televizije NBC i fotogra- fom Edijem Adamsom. Fotografija je dobila Pulicerovu nagradu godinu dana kasnije. Taj prizor je odmah postao ikona mirovnja- ka. Intervju sa generalom Loanom nalazi se u Orijaninoj knjizi Ništa i tako neka bude.

„Bila sam dovoljno velika da se sećam svega što je tata go- vorio, a osim toga, jednog jutra – bila sam sa mamom u Borgo Pintiju – ugledali smo grupu od pet-šest muškaraca kako se izivljavaju na nekoj devojci. 'Đubre, kurvo fašistička!', urlali su dok su je tukli nasred ulice. Moja majka se približila grupi i otrgla je iz njihovih ruku. 'Dovoljno sam plakala zbog svog muža koga su do krvi išibali crnokošuljaši iz bande Karita', frknula je besno na njih, kao nikada ranije, 'sad je dosta.' Da se razumemo, devojka uopšte nije bila fašista, odnosno si- gurno nije bila veći fašista nego što su bili drugi Firentinci i Italijani. Postala je kurva da bi prehranila svoje dvoje dece. Bila i ostala bednica. A sve se to odigravalo u gradu koji je bio

fašistički srcem i dušom, a kada se rat završio, preko noći svi postadoše antifašisti.”

„Mnogi su odabrali stranu kada je igra već bila završena i kada su saveznički tenkovi već prodrli u južni deo Toskane, ali to ne znači da su zbog toga manje propatili. Oni koji su otišli u planine ili koji su organizovali otpor u gradovima neposredno posle 8. septembra 1943. godine, napravili su još teži izbor.”

„Mnogo teži! U ulici Ponte ale Mose – ubrzo po oslobođenju Firence, dok je i dalje bilo snajperista po krovovima – desilo se nešto što najbolje oslikava one koji obrću ćurak. Supruga jednog od fašističkih glavešina tukla je svezane nemačke zarobljenike. Moja mama se obrušila na nju s takvom žestinom...” Pauza. „Trebalo je čuti šta je govorio moj tata i ono malo ljudi koji su, kao i on, zaista pružili otpor.”

„Slično se događalo i u drugim situacijama. Sećaš li se Enija Flajana i kako je govorio da treba hitro uskočiti u pobjednički vagon?”

„To nije njegov izraz. Čiji beše... čiji beše? On ga je stavio na papir, ali ga je preuzeo od nekog drugog. Od... od...”

Skida naočare i prinosi ruku desnom oku. Sipam joj vodu. Ustajem kako joj ne bi bilo neprijatno.

„Molim te sedi. Jesam li te uznemirila?”

„Žao mi je. Tvoje oči su i dalje prelepe.” Oči. Prodorne, ispitivačke, ljubopitljive.

„Čuti. U februaru sam ti obećala da ću istražiti ko je Ipolita delji Acì. Ne volim da me porede sa nekim, a da ne znam ko je to.”